

Terēzija Degenerē,
ANO Personu ar invaliditāti tiesību
komitejas priekšsēdētāja vietiece;
runa 2016. gada konferencē

**Tiesības uz iekļaujošu izglītību
saskaņā ar jaunāko Personu ar invaliditāti tiesību komitejas
Vispārējo komentāru Nr. 4**

Apvienoto Nāciju Organizāciju (ANO)
nodibināja 1945. gadā.

Tā ir organizācija, kura jau vairāk nekā 70 gadus
strādā, lai pasaulē būtu miers,
valstis sadarbotos ekonomikas, drošības,
demokrātijas un cilvēktiesību jautājumos.

ANO galvenā mītne atrodas Ņujorkā,
Amerikas Savienotajās Valstīs.

ANO izstrādā un pieņem daudzus dokumentus
par cilvēktiesību ievērošanu.

Viens no svarīgākajiem dokumentiem,
ko ANO pieņēma,
ir Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija.

2016. gadā, Starptautiskajā Cilvēku ar invaliditāti dienā,
konferences "Iekļaujošā izglītība" dalībniekus
uzrunāja Terēzija Degenerē,
ANO Personu ar invaliditāti tiesību komitejas priekšsēdētāja vietiece.
Viņa teica:
(Terēzijas Degeneres runas tulkojums vieglajā valodā)

2005. gadā Apvienoto Nāciju Organizācija
pieņēma ļoti svarīgu dokumentu -
Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām.

Pēc Konvencijas pieņemšanas
to ratificēja daudzās pasaules valstīs.
Ratificēt konvenciju nozīmē,
ka valsts to atzīst un strādā,
lai nodrošinātu cilvēku ar invaliditāti tiesības,
kā tas ir uzrakstīts Konvencijā.

Pašreiz Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām ir pieņemta 168 valstīs.

Šīs valstis sauc par Konvencijas dalībvalstīm.

Latvijā Konvenciju pieņēma 2010. gadā.

ANO seko tam, kā Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām ievēro valstīs, kurās tā ir pieņemta.

Apvienoto Nāciju Organizācijā strādā

Personu ar invaliditāti tiesību komiteja.

Tā seko, lai valstis ievērotu likumus par cilvēku ar invaliditāti tiesībām.

ANO arī pieņem dokumentus par to, kā valstis ievēro Konvenciju.

Tādi dokumenti ir, piemēram, Vispārējie komentāri.

Personu ar invaliditāti tiesību komiteja

ir pieņēmusi četrus Vispārējos komentārus.

Vispārējā komentārā izskaidro Konvencijas noteikumus, lai dalībvalstis labāk saprastu, kas valstij jādara, lai tiktu ievērotas personu ar invaliditāti tiesības.

Vispārējais komentārs Nr. 4 ir par iekļaujošu izglītību.

Konvencijas par personu ar invaliditāti 24. pantā

ir uzrakstīts, ka cilvēkiem ar invaliditāti

ir tiesības uz iekļaujošu izglītību,

un viņiem nav jāmācās speciālajās skolās.

Kad Konvenciju izstrādāja un pieņēma, par šo jautājumu bija ļoti dažādas domas.

Viens no jautājumiem, par kuriem runāja visvairāk,

kas ir labāk –

iekļaujošā izglītība vai speciālā izglītība.

Visā pasaulē lielākā daļa cilvēku ar invaliditāti

vai nu vispār nemācās

vai arī mācās tā sauktajās speciālajās skolās.

Speciālās skolas ir ļoti noslēgtas, tāpēc skolēniem pēc to beigšanas ir grūti iekļauties sabiedrībā: atrast darbu, strādāt dažādās organizācijās, parlamentos vai citās politiskajās organizācijās, kā arī piedalīties valsts kultūras dzīvē, piemēram, festivālos, koncertos, izstādēs.

Parasti speciālā izglītība bērniem ar invaliditāti ir slikta - viņi nevar apgūt profesiju. Vispārējā izglītība parasti nav pieejama cilvēkiem ar invaliditāti. Tas nozīmē to, ka viņi nevar mācīties parastajās skolās, jo skolās nevar iekļūt bērni ratiņkrēslos, skolās nav programmu, mācību grāmatu, kas vajadzīgas bērniem ar invaliditāti.

Visbiežāk bērnu ar invaliditāti nepieņem parastajā skolā, bet, ja pieņem, viņam nav izredžu to pabeigt.

Konvencijas 24. pants ir pirmais dokuments, kurā teikts, ka tas ir cilvēktiesību pārkāpums.

Ja visas Konvencijas dalībvalstis pieņemtu vadlīnijas par iekļaujošu izglītību, tad visiem cilvēkiem būtu vienādas tiesības mācīties un pasaulē pret cilvēkiem ar invaliditāti vairs nebūtu izslēgšanas, dalīšanas vai citādas diskriminācijas.

Tomēr arī šodien daudzās valstīs, cilvēkiem ar invaliditāti ir grūti iegūt izglītību: daudzās valstīs bērni ar invaliditāti mācās speciālajās skolās, daudzās vispār nemācās un nonāk uz ielas.

Vissliktākais ir tas, ka daudzās valstīs valdība, zinātnieki, skolotāji un vecāki netic, ka iekļaujošā izglītība ir iespējama.

Vēl vairāk – darbinieki, kuri atbild par izglītību dalībvalstīs, domā, ka cilvēkiem ar invaliditāti ir labāk mācīties speciālajās skolās.

Tas, ka ļoti nedaudzi cilvēki ar invaliditāti studē augstskolās, ir tāpēc, ka cilvēkus ar invaliditāti uzlūko kā slimniekus un ierobežo viņu iespējas invaliditātes veida dēļ.

Tā ir milzīga kļūda,
tas ir zaudējums ekonomikai,
tas ir cilvēktiesību pārkāpums.

Šobrīd ir zinātniski pierādījumi tam,
ka iekļaujoša izglītība ir iespējama un
ka ikviens var tikai iegūt,
ja cilvēki ar invaliditāti mācās.

Taču zinātnieku teiktajā neieklausās,
un par cilvēku ar invaliditāti mācīšanos
vēl joprojām ir aizspriedumi un pat māņticība.

Konvencijas 24. pantu bieži pārprot.
Daudzas dalībvalstis līdz galam nav sapratušas,
ko tās ir parakstījušas.

Tāpēc Komiteja nolēma izstrādāt Vispārējo komentāru
par tiesībām uz iekļaujošu izglītību.

Vispārējā komentāra Nr. 4 ievadā
paskaidro atšķirības starp
izslēgšanu, nošķiršanu (segregāciju), integrāciju un iekļaušanu.

Izslēgšana ir tieši vai netieši aizliegta iespēja iegūt izglītību.
Nošķiršana jeb segregācija notiek,
kad skolēni ar invaliditāti mācās atsevišķi no vienaudžiem
bērnudārzos vai skolās,
kas pielāgotas kādam noteiktam vai vairākiem invaliditātes veidiem.
Piemēram, ir skola tikai nedzirdīgiem bērniem.

Integrācija ir tad, kad skolēni ar invaliditāti mācās vispārizglītojošajās skolās,
ja viņi spēj darīt to pašu, ko skolēni bez invaliditātes.

Iekļaušana ir pārmaiņas visā izglītībā,
lai pārvarētu visus šķēršļus un
ikviens varētu mācīties.

Arī UNESCO Konvencijā pret diskrimināciju izglītībā ir teikts, ka tiesībām uz izglītību ir jābūt ikvienam.

Bērniem ar invaliditāti ir jāmacās skolās.
Katram no viņiem ir savas vajadzības.

Likumos diskrimināciju parasti saprot kā atšķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu ar tiešu vai netiešu mērķi pasliktināt vai pilnībā ierobežot pieeju cilvēktiesībām un pamatbrīvībām.

Konvencija papildina diskriminācijas izpratni ar jēdzienu saprātīga pielāgojuma neesamība.

Ja skola nenodrošina pārmaiņas un pielāgojumu bērnam ar invaliditāti, lai viņam/viņai būtu vienlīdzīgas iespējas mācīties, tā diskriminē bērnu.
Pielāgojumiem un izmaiņām ir jābūt saprātīgām.
Tas nozīmē, ka ir jāmeklē pēc iespējas vienkāršāki risinājumi, lai katram bērnam ar invaliditāti nebūtu šķēršļu, un viņš varētu mācīties skolā.

Saprātīgs pielāgojums palīdz bērnam mācīties skolā un pielāgot skolu skolēnam ar invaliditāti, nevis skolēnam pielāgoties skolai vai pamest to.

Konvencijas 24. pantā ir teikts, ka iekļaujošai izglītībai, ir šādi pamatelementi:
pieejamība, vides pieejamība, pieņemamība un pielāgotība.

Izglītības sistēmām un videi ir jābūt pieejamām visiem, tām jābūt pieņemamām un pielāgojamām.

Visām dalībvalstīm jāgarantē skolēniem ar invaliditāti plaša pieejamība izglītībai visos izglītības līmeņos visā sabiedrībā.

Izglītības pieejamība nozīmē, ka ir jābūt pieejamām ēkām, informācijai un sakaru pakalpojumiem.

Tas nozīmē, ka dalībvalstīm ir pienākums veidot un ieviest preces un pakalpojumus, ņemot vērā personu ar invaliditāti prasības, kultūru, uzskatus un valodu.

Komentāri iesaka valstīm palīdzēt skolotājiem un pārējam skolas darbiniekiem veidot pielāgojamu mācību vidi, lai nodrošinātu visu skolēnu ar invaliditāti vajadzības.

Vispārējā komentārā Nr. 4 ir teikts, ka dalībvalstīm pienākums nodrošināt iekļaujošu izglītību skolēniem ar invaliditāti, nav tūlītējs, bet tas jādara pakāpeniski.

Taču tas nenozīmē, ka valsts var nedarīt neko un gaidīt, līdz tā būs bagāta un pārtikusi.

Dalībvalstīm Konvencijas 24. panta prasības jāizpilda pēc iespējas ātri un efektīvi.

Tas nav savietojams ar divu izglītības sistēmu – vispārējās un speciālās – uzturēšanu.

Vispārējais komentārs Nr. 4 noteic, ka nedzirdīgiem, neredzīgiem vai nedzirdīgiem un neredzīgiem skolēniem nav vajadzīgas speciālas izglītības iestādes.

Cilvēki, kas atbalsta speciālo izglītību, domā, ka speciālās skolas ir vajadzīgas, tomēr Komentārs šādu viedokli neatbalsta.

Tas skaidri norāda, ka skolēniem ar invaliditāti ir tiesības uz iekļaujošu izglītību un ka speciālā izglītības sistēma ir jāpārveido par iekļaujošo.

Komentārs izskaidro, ka tas ir iespējams tikai tad, ja visiem skolēniem ir nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas attīstīt savus talantus un potenciālu.

Dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt zīmju valodu, Braila rakstu un cita veida komunikāciju, t.sk., tekstu vieglā valodā.

Komentārs uzsver, cik nozīmīgi ir apkarot stereotipus, aizspriedumus un negatīvu praksi izglītībā attiecībā pret cilvēkiem ar invaliditāti.

Ir jāizskauž stereotipi, ka bērni ar invaliditāti traucēs mācīties bērniem bez invaliditātes.

Kas notiek augstākajā izglītībā?
Lielākajā daļā dalībvalstu integrēšana vai iekļaušana ir tikai pamatizglītības līmenī.

Lielākā daļa skolēnu ar invaliditāti netiek līdz vidējās izglītības līmenim.

Parasti valstīs nav specializētu augstskolu personām ar invaliditāti, tāpēc visām augstskolām jārēķinās ar šādiem studentiem, kaut arī viņu nav daudz.

Konvencijā ir teikts, ka visām augstskolām ir jābūt pieejamām un jāpiedāvā vienlīdzīgas iespējas visiem studentiem, arī studentiem ar invaliditāti.

Ir svarīgi trīs juridiskie termini no Konvencijas: pieejamība (9. pants), saprātīgs pielāgojums un universālais dizains (2. pants).

Tas nozīmē, ka jāievēro tādi principi, lai skolotājiem un citiem darbiniekiem sniegtu atbalstu pielāgojamas mācību vides veidošanai, nodrošinot visu skolēnu vajadzības.

Tas paredz, ka ikviens students mācās tieši viņam piemērotā veidā un dalībvalsts skolās ievieš elastīgus mācīšanās veidus.

Konvencijas 9. pants nosaka, ka nepietiek ar ēku vides pieejamību, ir jābūt pieejamiem arī informācijai un sakaru pakalpojumiem.

Augstskolu ēkām, mājaslapām, bibliotēkām, e-studiju platformām un transportam jābūt pieejamiem.

Studentam ar invaliditāti vajag tādus saprātīgus pielāgojumus kā zīmju tulks, materiāli Brailā vai lielā drukā, papildu eksaminācijas laiks un citus.

Vai vides pieejamība un saprātīgs pielāgojums nav viens un tas pats?
Vai rampas riteņkrēsliem un pielāgoti lasāmie materiāli ir solis tuvāk vides pieejamībai vai saprātīga pielāgojuma piemērs?
Gan jā, gan nē.

Mācību sistēmas pielāgošana var attiekties uz abiem, atšķirība ir juridiskajā raksturā.

Vides pieejamība attiecas uz personu grupu, un tai ir jābūt nodrošinātai, neraugoties uz to, vai ir kāda persona ar invaliditāti, kurai ir nepieciešams to izmantot.

Saprātīga pielāgojuma nodrošināšana attiecas uz konkrētu cilvēku, un nodrošinājumam ir jābūt pēc šī cilvēka ar invaliditāti lūguma.

Pieejamības prasības parasti apspriež ar noteiktas grupas pārstāvjiem, (vairākiem cilvēkiem ar vienādu invaliditāti, piemēram, neredzīgiem cilvēkiem).

Saprātīgu pielāgojumu apspriež ar konkrētu cilvēku un pārrunā tieši viņa/viņas vajadzības.

Konvencijas 24. pants ir starptautisks dokuments, kas paredz visu personu ar invaliditāti tiesības uz iekļaujošu izglītību.

Konvencijā ir noteikti dalībvalstu pienākumi.

Vispārējais komentārs Nr. 4, cerams, pieliek punktu šaubām par to, ka speciālā izglītība nav savietojama ar Konvenciju, jo šāda izglītības sistēma ir nevienlīdzīga.